

Expertisecentrum Kinderopvang Ontmoeting van wetenschap en praktijk

JAAROVERZICHT 2020

- Ruimte geven voor de autonomie van het kind
- Begeleiden van onderlinge interacties
- Talentontwikkeling

Expertisecentrum
Kinderopvang
Pedagogische kwaliteit

Inhoudsopgave

Inleiding & Leeswijzer	3
INFOGRAPHIC - Werkwijze van het Expertisecentrum	4
THEORETISCH KADER - Pedagogische kwaliteit in vier pijlers	6
HOOFDSTUK 1	
Ruimte geven voor de autonomie van kinderen	10
Theoretisch kader	11
PRAKTIJKVOORBEELD - Autonomie van peuters tijdens het eten	14
PRAKTIJKVOORBEELD - De babytuin	16
Wetenschappelijke inzichten	18
HOOFDSTUK 2	
Begeleiden van onderlinge interacties	20
Theoretisch kader	21
PRAKTIJKVOORBEELD - Tractors en dino's	25
PRAKTIJKVOORBEELD - Meespelen in een spel dat al gespeeld wordt	27
Wetenschappelijke inzichten	29
HOOFDSTUK 3	
Talentontwikkeling	32
Theoretisch kader	33
PRAKTIJKVOORBEELD - Pijlers en pijler coaches	35
PRAKTIJKVOORBEELD - Schattenmanden voor baby's	38
Wetenschappelijke inzichten	40
Vooruitblik 2021	42
Colofon	44

Inleiding

Binnen de kinderopvang weten we allemaal hoe belangrijk ons werk is voor de ontwikkeling van kinderen. Het Expertisecentrum Kinderopvang wil eraan bijdragen dat dit door iedereen, ook buiten de sector, herkend en erkend wordt.

Het Expertisecentrum richt zich op de pedagogische kwaliteit van kinderopvang, in het bijzonder op het optimaliseren van het microniveau. Daarmee bedoelen we de ervaringen van kinderen op de groep, die in grote mate worden bepaald door het handelen van de pedagogisch professional. Het doel van het Expertisecentrum is om de pedagogische kwaliteit te verbeteren door een ontmoeting van wetenschap en praktijk.

In 2020 hebben ontwikkelteams, bestaande uit een onderzoeker en een aantal pedagogisch coaches en pedagogen, drie onderwerpen uitgewerkt. Deze onderwerpen zijn in februari 2020 gekozen door de sector zelf. De onderzoeker verzamelde wetenschappelijke inzichten en de pedagogisch coaches en pedagogen brachten hun ervaringen en kennis mee in de vorm van praktijkvoorbeelden. Zo kwam ieder ontwikkelteam tot een gezamenlijk theoretisch kader. De onderwerpen die in 2020 zijn uitgewerkt zijn: Ruimte geven voor de autonomie van het kind, Begeleiden van onderlinge interacties en Talentontwikkeling.

In deze publicatie geven we eerst een toelichting op het begrip pedagogische kwaliteit. Vervolgens lichten we per onderwerp een aantal wetenschappelijke inzichten uit, geïllustreerd met voorbeelden uit de praktijk. Op de website is per onderwerp nog veel meer informatie te vinden: meer relevante wetenschappelijke bronnen en praktijkvoorbeelden, aangevuld met tools die als handvatten kunnen dienen om zelf, in de eigen praktijk, met het onderwerp aan het werk te gaan. De website zal regelmatig aangevuld worden met nieuwe voorbeelden en tools. En zelf praktijkvoorbeelden en tools toevoegen kan natuurlijk ook! Zo werken we samen aan een nog bredere kennisbasis. Blijf dus ook de website in de gaten houden.

Veel leesplezier!

LEESWIJZER

Elk theoretisch kader is gebaseerd op wetenschappelijke bronnen en praktijkervaringen. De vertaling naar de praktijk is geïllustreerd met praktijkvoorbeelden en door quotes van deelnemers aan de ontwikkelteams die hun meest opvallende wetenschappelijke inzichten benoemen.

**THEORETISCH
KADER**

**PRAKTIJK-
VOORBEELDEN**

**WETENSCHAPPELIJKE
INZICHTEN**

INFOGRAPHIC

Werkwijze van het Expertisecentrum

Ontwikkelteams werken aan de kennisbasis

De ontwikkelteams bestaan uit ongeveer negen pedagogen of pedagogisch coaches/ beleidsmedewerkers die verbonden zijn aan een kinderopvangorganisatie, aangevuld met één of twee onderzoekers verbonden aan een Hogeschool, Universiteit of ander onderzoeksinstituut.

De teams ontwikkelen de kennisbasis: wetenschappelijke kennis, praktijkvoorbeelden en waar mogelijk praktische handvatten. De kennisbasis is toegankelijk via de website van het Expertisecentrum. Verbreding en verdieping van de ontwikkelde kennis vindt plaats in kenniskringen.

Kenniskringen toetsen en verspreiden de kennisbasis

Ieder ontwikkelteam wordt opgevolgd door een of meerdere kenniskringen die in de praktijk als het ware een toets van de op-

brengsten van de ontwikkelteams doen. De bevindingen van de kenniskringen kunnen leiden tot aanpassingen in de opbrengsten van het ontwikkelteam. Doordat er meerdere kenniskringen aan de slag gaan, ontstaat er een verspreiding van de kennisbasis in de praktijk.

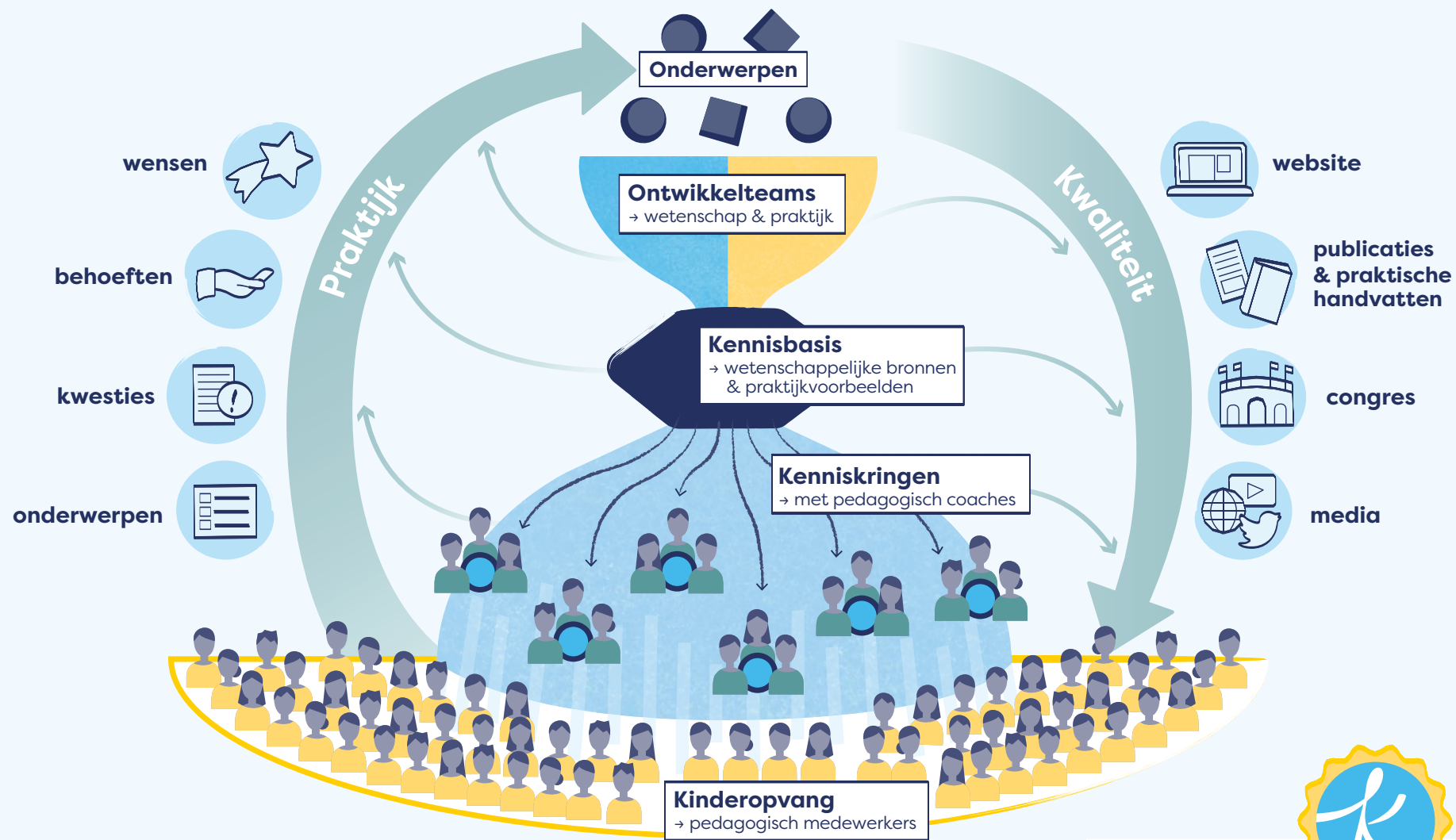
De kenniskringen bestaan uit maximaal zestien deelnemers, pedagogisch coaches die verbonden zijn aan een kinderopvangorganisatie. Iedere kenniskring komt mini-

maal drie keer bij elkaar. We organiseren kenniskringen in het noorden, midden en zuiden van het land. Kenniskringen 'leren van het geleerde' in de ontwikkelteams. De werkwijze van de kenniskringen is erop gericht de deelnemers te informeren, stimuleren en inspireren zodat zij in hun eigen praktijk samen met de pedagogisch medewerkers kunnen werken aan een nog betere pedagogische kwaliteit.

Continu proces van kennisontwikkeling

Ontwikkelteams gaan aan de slag met onderwerpen die zijn aangedragen uit de praktijk. De kennisbasis, wetenschappelijke bronnen, praktijkvoorbeelden en handvatten zijn beschikbaar in de digitale bibliotheek. Elk jaar kunnen pedagogisch professionals deelnemen aan het congres: de 'kenniswerkplaats'. Zo maken we de informatie en inspiratie toegankelijk voor alle professionals in de kinderopvang.

THEORETISCH KADER

Pedagogische kwaliteit in vier pijlers

*Wat is eigenlijk pedagogische kwaliteit?
Een simpele vraag, maar met antwoorden
vanuit verschillende perspectieven en niveaus.*

Begripsbepaling

Bepalend voor de pedagogische kwaliteit op de groep is een samenspel van factoren op maatschappelijk -, organisatie-, groeps-, pedagogisch medewerker- en kindniveau. In haar werkdefinitie kiest het Expertisecentrum Kinderopvang bewust voor het micro-niveau. Oftewel: de ervaringen van de kinderen op de groep.

De pedagogisch professional zet de omgeving, het programma en activiteiten-aanbod, haar¹ interactievaardigheden en haar samenwerking met ouders beredeneerd in, met als doel om het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen te bevorderen.

De pedagogisch professional gaat bij het realiseren van deze doelen kindvolgend en systematisch te werk. In het aanbod ligt de nadruk op spel en exploratie, met veel mogelijkheden voor interactie. Daarbij zoekt de pedagogisch professional samenwerking en afstemming met ouders en eventuele andere partijen. Zo wordt een doorgaande lijn in het pedagogisch handelen en de ontwikkeling van het kind gecreëerd. Alle pedagogisch professionals binnen een team hanteren dezelfde pedagogische uitgangspunten en zitten op één lijn in het handelen.

¹ Waar zij of haar staat, kan ook hij en zijn gelezen worden.

In dit hoofdstuk beschrijven we de vier pijlers waarmee pedagogisch professionals vormgeven aan de pedagogische kwaliteit en zo de brede ontwikkeling van kinderen kunnen stimuleren.

PIJLER 1

DE OMGEVING: RUIMTE, INRICHTING EN MATERIALEN

De binnen- en buitenruimte, de inrichting en de materialen dragen bij aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid en bevorderen de brede ontwikkeling van kinderen, onder meer door:

- de beschikbaarheid van privé-plekken en 'zachte' hoeken waarin kinderen zich kunnen terugtrekken;
- de ruimte zo in te delen dat baby's en dreumesen de gelegenheid hebben om de pedagogisch professional te zien en te horen;
- gevarieerde, afgebakende speelhoeken te creëren met voldoende toegankelijke materialen waarin kinderen ongestoord kunnen spelen, in hun eentje of in groepjes;
- gevarieerde, leeftijds-/ontwikkelingsadequate, betekenisvolle materialen aan te bieden die passen bij de interesse en belevingswereld van de kinderen en uitnodigen tot spelen, verkennen, ontdekken en experimenteren;
- in de aankleding van de ruimte verbinding te leggen met elkaar en thuis (bijvoorbeeld door middel van een familiemuur, materialen uit de eigen cultuur, foto's en 'werkstukken' van de kinderen);
- meubilair en materialen te gebruiken die de zelfstandigheid van de kinderen bevorderen;
- toepassing van materialen die het geluidsniveau binnen de ruimte reduceren.

PIJLER 2

HET PROGRAMMA EN ACTIVITEITENAANBOD

Een stabiel (maar indien nodig voor de behoeften van de kinderen ook flexibel gehanteerd) programma met bijvoorbeeld een vaste dag- en weekindeling en vaste rituelen en een zoveel mogelijk vaste bezetting van pedagogisch professionals en groepsgenootjes, zorgen voor herkenbaarheid en voorspelbaarheid en daarmee voor een gevoel van veiligheid bij de kinderen. In de groep heerst een positieve sfeer; professionals en kinderen gaan op een warme en respectvolle manier met elkaar om en hebben plezier met elkaar. Het activiteitenaanbod is gevarieerd en gebalanceerd qua ontwikkelingsdomeinen. Ook is het leeftijds-/ontwikkelingsadequaate, betekenisvol, passend bij de interesse en belevingswereld van de kinderen en nodigt het uit tot spelen, verkennen, ontdekken en experimenteren. Op maat worden er gerichte, goed ondersteunde en begeleide (spel)activiteiten aangeboden die bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen. Het aanbod kent een balans tussen veiligheid en uitdaging. Vrij spel en buitenspelen vormen vaste onderdelen van de dag.

DE INTERACTIEVAARDIGHEDEN

→ Sensitieve responsiviteit:

De pedagogisch professional heeft oog voor de signalen van het kind en weet deze goed te interpreteren (heeft met andere woorden oog voor de intenties van het kind en probeert deze beweegredenen te achterhalen). Daarop reageert de pedagogisch professional tijdig en adequaat, zodat het kind zich gezien, gehoord, begrepen, geaccepteerd en veilig voelt. Er zijn geregeld individuele en exclusieve momenten van rust, gezelligheid, bevestiging en vertrouwelijkheid tussen kind en pedagogisch professional.

→ Respect voor de autonomie:

De pedagogisch professional stimuleert kinderen, passend bij hun ontwikkelingsniveau, om zo veel mogelijk zelf te doen, zelf te proberen en zelf op te lossen en respecteert hun eigen oplossingen en ideeën. Het kind krijgt zo het gevoel dat het zichzelf mag zijn en dat wat het wil ertoe doet. Dit draagt bij aan het gevoel dat de pedagogisch professional vertrouwen in hem heeft. En dat draagt weer bij aan het zelfvertrouwen van het kind.

→ Structureren en grenzen stellen:

De pedagogisch professional structureert situaties, activiteiten en taken zo dat kinderen deze kunnen overzien. De pedagogisch professional stelt voldoende en duidelijke grenzen, doet dat tijdig en is daarbij consequent en doortastend. Door deze manier van handelen is voor kinderen duidelijk wat er van hen verwacht wordt.

→ Praten en uitleggen:

De pedagogisch professional praat niet alleen regelmatig met de kinderen, maar stemt inhoud en timing daarbij af op de toestand, de aandacht en het begripsniveau van het kind. De pedagogisch professional zorgt voor een taalrijke omgeving en stimuleert met interacties ook het denken van de kinderen.

→ Ontwikkelingsstimulering:

De pedagogisch professional stimuleert bewust de motorische, cognitieve en taalontwikkeling en creativiteit van de kinderen door bijvoorbeeld:

- de aandacht van de kinderen ergens op te richten;
- nieuwe activiteiten of materialen aan te bieden;
- op nieuwe mogelijkheden van bekend materiaal te wijzen;
- ook dagelijkse routines te benutten als kansen voor ontwikkeling.

Het **aanbod** is gevarieerd en gebalanceerd wat betreft ontwikkelingsdomeinen en ervaringen die kinderen opdoen. De kinderen krijgen volop gelegenheid om te spelen, te lezen en voor-gelezen te worden, te ontdekken en experimenteren, te bewegen, creativiteit te ontwikkelen (muziek, dans, theater en beeldende activiteiten), aan betekenisvolle gesprekken deel te nemen en te tellen, meten, wegen, etc.

De pedagogisch professional brengt evenwicht aan in de **begeleiding**, tussen haar eigen initiatieven en handelingen enerzijds en de inbreng en betekenisverlening van de kinderen anderzijds. Daarnaast blijft er uiteraard ruimte voor het zelfstandige vrije spel van de kinderen,

waarin ze hun eigen plannen en initiatieven volgen. Het handelen van de pedagogisch professional is afgestemd op de interesse, de belevingswereld, het ontwikkelingsniveau en de toestand van de kinderen. Ieder kind ontvangt zodoende ontwikkelkansen op maat, waardoor de ontwikkeling zo optimaal mogelijk verloopt. Om dit te kunnen doen is het nodig om de ontwikkeling van kinderen systematisch te volgen. Het handelen van de pedagogisch professional zet zo aan tot spelen, verkennen, ontdekken en experimenteren in betekenisvolle contexten. Als de gesignaleerde ondersteuningsbehoefte van het kind buiten de expertise van de pedagogisch professional ligt, worden andere experts ingeschakeld.

→ Begeleiden van interacties van kinderen:

De pedagogisch professional begeleidt onderlinge interacties tussen kinderen door de aandacht van kinderen op elkaar te richten en door situaties te creëren waarin positief contact tussen kinderen wordt uitgelokt. Ook stelt de pedagogisch professional duidelijke gedragsnormen, legt deze uit en geeft zelf het goede voorbeeld.

SAMENWERKEN MET OUDERS

Pedagogisch professionals werken actief aan een vertrouwensband met ouders door open en transparant te communiceren op een zodanige manier dat ouders zich prettig en welkom voelen. Tussen pedagogisch professionals en ouders is sprake van tweerichtingsverkeer in de informatie-uitwisseling over het welbevinden, de ontwikkeling en leefwereld van het kind, thuis en op de groep. Zij zien ouders als experts van hun kind en proberen zo veel mogelijk afstemming te vinden tussen het handelen thuis en op de groep, zodat er voor het kind een doorgaande lijn in het pedagogisch klimaat ontstaat. Ouders worden actief bevraagd op hun visie op de pedagogische kwaliteit en de gang van zaken op de groep.

HOOFDSTUK 1

Ruimte geven voor de autonomie van kinderen

THEORETISCH KADER

Ieder kind is van nature gericht op groei. Het ervaren van autonomie is daarbij een basisbehoefte en daarmee een voorwaarde voor optimale ontwikkeling. Het respecteren van de autonomie van het kind is dan ook een van de zes gedefinieerde interactievaardigheden die pedagogisch professionals in hun dagelijkse handelen inzetten. Maar wat bedoelen we daar eigenlijk mee? Het Expertisecentrum Kinderopvang gebruikt de volgende werkdefinitie:

DEFINITIE

Onder autonomie verstaan we dat het kind van nature het verlangen heeft om op basis van eigen vrije keuze te handelen. Het kind is eigenaar van zijn eigen ontwikkelingsproces.

Doordat de pedagogisch professional ruimte en richting geeft, ontwikkelt het kind zich en houdt het kind in toenemende mate rekening met wat goed is voor zichzelf, de ander en de planeet.

Relatie met de opvoeder

De opvoeder heeft hierbij een belangrijke rol. Het ervaren van autonomie door het kind vindt mede plaats binnen de relatie met de opvoeder. De opvoeder geeft kinderen ruimte en vrijheid door:

- **een basishouding te hebben die gebaseerd is op het vertrouwen in de competenties en veerkracht van het kind.** Kinderen hebben van jongs af aan de capaciteit om om te gaan met tegenslag en te herstellen van stresssituaties in het spel. Het zelfvertrouwen dat zij hierdoor opdoen, stelt hen in staat om steeds nieuwe ontdekkingen en ervaringen op te doen, die hun veerkracht vervolgens verder vergroten.
- **een autonomie-ondersteunende opvoedingsstijl te hanteren:** Het bieden van vrije keuzes, het aanmoedigen en waarderen van zelfinitiatief, het afstemmen op interesses en afgestemde, niet-opdringerige communicatie.
- **ontvankelijk te zijn voor het perspectief, de motieven, gevoelens en behoeften van elk individueel kind.** Deze pedagogische sensitiviteit betekent het goede willen doen, op het juiste moment, bij dit kind in deze situatie.
- **het belang van het proces voorop te stellen in plaats van een 'eindproduct':** kinderen krijgen de ruimte om zelf hun spel of hun bezigheid vorm te geven. Ze volgen daarbij hun eigen ideeën, ingevingen en interesses.
- **het creëren van een (speel-)omgeving waarin kinderen de gelegenheid krijgen vrij en uitdagend (ook wel genoemd risicovol) spel zelf vorm te geven.** Voor ieder kind zijn er passende speelmogelijkheden, onder meer door de aanwezigheid van veelzijdige, complexe 'open' materialen. Denk ook aan zogenaamde 'loose parts': losse spullen en materialen - geen speelgoed - zonder gedefinieerd gebruik, die kunnen worden verplaatst, aangepast, gecontroleerd, gewijzigd en gemanipuleerd. Van belang is ook dat de speelomgeving regelmatig wordt vernieuwd; kinderen worden aangetrokken tot het nieuwe en hebben een eindeloze variatie van verschillende speelactiviteiten nodig.
- **de visie en het handelen af te stemmen met collega's, ouders en leidinggevenden en deze vast te leggen in het pedagogisch beleid.** Wat betreft ouders is het belangrijk dat pedagogisch professionals zich ervan bewust zijn dat er verschillen bestaan tussen ouders in de opvattingen en houding ten aanzien van autonomie. Wat betekent dat er ook verschillen kunnen zijn tussen de kinderopvang en de thuissituatie.

Het ervaren van autonomie door kinderen versterkt hen op meerdere vlakken: betrokkenheid, intrinsieke motivatie, zelfvertrouwen en eigenwaarde, risicocompetentie, veerkracht en weerbaarheid, zelfstandigheid, sociale verantwoordelijkheid en zelfkennis. Het respecteren van de autonomie is dan ook een van de opvoedingsopgaven voor de pedagogisch professionals: zij vragen zich voortdurend af op welke wijze ruimte gegeven kan worden voor de autonomie van het kind.

'Kinderen hebben autonomie nodig om te groeien: zelfstandigheid, zelfvertrouwen, zelfverantwoordelijkheid kan slechts ontstaan door dat zij in alle vrijheid hun grenzen kunnen verkennen, deze verleggen en ook kunnen overgaan en hier zelf keuzes in maken, vooral binnen hun spel. Het hierbij ontdekken van de eigen veerkracht én kwetsbaarheid is vanzelfsprekend voor kinderen. Wij als opvoeders zijn verantwoordelijk voor het laten plaatsvinden en versterken van dit ontwikkelingsproces.'

Martin van Rooijen • onderzoeker ontwikkelteam Ruimte geven voor de autonomie van het kind

BRON

TITEL

'Het kind als kwetsbaar en/of veerkrachtig? Over het recht op risico in het spel van kinderen'

AUTEUR

M. van Rooijen

LINK

<https://nivoz.nl/nl/het-kind-als-kwetsbaar-en/of-veerkrachtig-over-het-recht-op-risico-in-het-spel-van-kinderen>

Autonomie van peuters tijdens het eten

foto: www.kinderopvangmundo.nl

ORGANISATIE Kinderopvang Mundo

LOCATIE 56 locaties in Schiedam en omgeving

Welke voeding wordt aangeboden staat vaak vast in beleid. Maar in hoe je die voeding aanbiedt, bestaan veel verschillen. Het eetmoment biedt veel kansen om de autonomie van kinderen te stimuleren. Om dat te bereiken is het nodig om bepaalde regels, afspraken en gewoontes die er vaak al jaren zijn, goed onder de loep nemen.

Bij Mundo dagen we de pedagogisch medewerkers uit tot zelfreflectie. Waarom doen we het zo tijdens het eetmoment? Kunnen kinderen ook zelf meer bepalen? En wat levert hen dat op?

Ruimte, inrichting en materialen

Laag meubilair geeft de kinderen de mogelijkheid om zelf te gaan zitten en om zelf te bepalen waar en naast wie ze willen zitten. Het geeft de kinderen dus autonomie, ze kunnen het zelf! En in welke mate mogen de kinderen zelf bepalen hoe ze zitten? Op één bil, scheef of nog anders? Mogen kinderen ook even opstaan als ze verschrikkelijke kriebelbenen hebben? Naast het belang om kinderen zelf dingen te kunnen laten doen, is ook het soort materiaal

dat je hen aanreikt belangrijk. Bestek waar je ook echt mee kunt eten, een bord dat niet van de tafel schuift en een kan waarmee de kinderen zelf kunnen inschenken.

Programma en aanbod

Het eetmoment is een belangrijke sfeerbepaler en een structureel onderdeel van elke dag. Het verloopt vaak volgens een vast patroon: 'Wij doen het altijd zo.' Dat is fijn voor de kinderen, zo weten zij wat ze kunnen verwachten en wat er van hen verwacht wordt. Maar in dit patroon neemt iedereen eigenlijk altijd zijn of haar eigen normen en waarden mee. Je draagt over wat je zelf geleerd hebt; je gaat uit van de waarden die je zelf van thuis hebt meegekregen. Het is waardevol hier eens heel open naar te kijken en erover in gesprek te gaan. Waarom doen we het zo tijdens het eetmoment? Kunnen kinderen ook zelf meer bepalen? En wat levert hen dat op?

Interactievaardigheden

De pedagogisch medewerker is bepalend voor de mate van autonomie van de kinderen. Dat begint al door goed te kijken waar de kinderen mee bezig zijn rond het eetmoment. Zijn ze nog heel erg verdiept in hun spel? Dan kondigt de pedagogisch medewerker rustig aan dat het eten bijna klaar staat. De kinderen krijgen de tijd om hun spel af te ronden en zijn dan klaar voor de maaltijd. Ze hoeven niet op stel en sprong aan tafel te verschijnen.

Bij de start van het eetmoment mogen de kinderen van de pedagogisch medewerker veel zelf kiezen en bepalen; waar ga je zitten en naast wie, wat wil je eten, hoeveel wil je eten, wat wil je drinken en wat doe je eerst? Wanneer de kinderen zelf veel mogen kiezen en beslissen hebben ze zichtbaar meer plezier en tonen ze meer betrokkenheid. Ook het zelf mogen doen levert veel op. Op een zelfgesmeerde boterham ben je trots en dan eet je met plezier! Dat ondertussen ook nog eens de motoriek, de zelfredzaamheid, het samenwerken (kun je de jam aangeven?) en de taalvaardigheid gestimuleerd worden is prachtige bijvangst! En van het complimentje dat het kind krijgt van de pedagogisch medewerker groeit ook nog eens het zelfvertrouwen.

Regels

Regels zijn natuurlijk belangrijk op de groep. Het gaat dan om afspraken met collega's en afspraken met de kinderen. Het is heel verhelderend om de regels eens te bekijken door de bril van 'autonomie voor het kind'. Waarom bestaat deze regel, in wiens belang is het? Wat leveren deze regels de kinderen op? Zijn het je eigen normen en waarden die de boventoon voeren, of zet je het kind centraal? Laat ook eens collega's van een andere groep of locatie meekijken bij jullie eetmoment en vragen stellen bij de manier waarop jullie dingen doen. Vaak is dit namelijk voor jezelf zo vanzelfsprekend, dat je je er helemaal niet meer bewust van bent.

Samenwerking met ouders

Eten is een 'hot topic'. Er zijn veel verschillende meningen over wat goed zou zijn op het gebied van voeding. Over het algemeen zijn ouders vooral gefocust op 'Als mijn kind maar genoeg binnenkrijgt'. Terwijl er, door het kind ruimte te geven, zoveel meer mogelijk is bij het eetmoment. Belangrijk in de communicatie hierover met ouders is het belang van de autonomie van het kind goed te communiceren: hoe en waarom doen we dit zo. En wat levert het op?

PRAKTIJKVOORBEELD

De babytuin

foto's: Partou, Unsplash en Pexels

ORGANISATIE Partou

LOCATIE 400 locaties in Nederland

'Pas op! Kijk uit! Doe maar niet!' Soms hebben we de neiging kinderen bezorgd toe te spreken als hun spel maar enigszins risicovol is. Maar deze goedbedoelde bezorgdheid kan tot gevolg hebben dat kinderen minder goed leren om risico's in te schatten, waardoor de kans op een ongeluk juist groter wordt. Bij Partou vinden we het belangrijk om kinderen ruimte te geven voor avontuurlijk spel.

Juist van spannende en uitdagende activiteiten leren kinderen het meest! Door te experimenteren en ervaringen op te doen kunnen ze optimaal groeien, zowel fysiek als mentaal. Dat zie je terug in de uitdagende ruimte en inrichting van onze kinderopvang en de activiteiten die we de kinderen aanbieden.

Voor de baby's heeft Partou speciale babytuinen ingericht. Hierin krijgen baby's de ruimte om op ontdekking te gaan. Door ook heel jonge kinderen de vrijheid te geven om hun grenzen te verleggen, kunnen we een blauwe plek hier en daar natuurlijk niet voorkomen. Maar het plezier en de trots als het uiteindelijk lukt om een klein heuveltje op te klauteren, is dat meer

dan waard. Daarnaast vergroot het de onafhankelijkheid, het doorzettingsvermogen en het zelfvertrouwen van kinderen. Ik kan het!

Ruimte en inrichting

De babytuinen zijn specifiek voor de allerjongsten en afgescheiden van de rest van de buitenruimte. De ruimte kenmerkt zich door kleine niveauverschillen, verschillen in ondergrond en een natuurlijke inrichting. Er zijn kleine heuveltjes om op te klauteren en een kleine glijbaan om weer op naar beneden te glijden. Grote keien om achter te verdwijnen en om aan omhoog te komen. Ook is er een zandbak zonder rand, zodat de allerkleinsten ook met het zand kunnen spelen. En gras om lekker in te kunnen liggen en te kijken.

Programma en aanbod

Ook de allerjongste kinderen gaan elke dag naar buiten. In principe kan dat de hele dag door, afhankelijk van het weer en het dagritme van elk individueel kind. De ervaring van het buiten zijn, kijken naar de lucht en het voelen van de wind, is een verrijking van iedere dag.

Competenties medewerkers

We maken de pedagogisch medewerkers wegwijs in onze manier van avontuurlijk buitenspelen door speciale themabijeenkomsten, aan de hand van een programma dat is gebaseerd op de online campagne 'Met een beetje risico komen ze er wel' van Veiligheid.nl.

Samenwerking met ouders

Ouders nemen we mee in onze visie, door hen regelmatig te inspireren met interessante blogs en tips voor thuis.

Proces

Bij Partou werken we al een paar jaar met de babytuinen. Per locatie is geïnventariseerd welke mogelijkheden er zijn en welke fysieke aanpassingen nodig zijn. En er moest natuurlijk budget komen voor deze aanpassingen. De eerste ervaringen hebben we gebruikt voor de inrichting van de andere babytuinen. Van de pedagogisch medewerkers verwachten we een basishouding die uitgaat van het competente kind in plaats van een kwetsbaar kind. Nu zijn we een paar jaar verder en erg enthousiast over de babytuinen en wat zij de kinderen bieden in hun ontwikkeling.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Ruimte geven voor de autonomie van kinderen

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over ruimte geven voor autonomie naar de praktijk?

MEER BETROKKEN BIJ SPEL DOOR LOOSE PARTS

'Een inzicht dat ik iedereen gun is de kracht van zogenaamde "loose parts". Dit zijn materialen die naar eigen inzicht door kinderen kunnen worden verplaatst, aangepast, gecontroleerd, gewijzigd en gemanipuleerd. Denk aan autobanden, takken, kratjes, dekens, je kan het zo gek niet bedenken. Het materiaal nodigt kinderen uit om hun eigen verbeelding en creativiteit te gebruiken en hun eigen spel vorm te geven. Zo zagen we tijdens de bijeenkomst foto's van zeecontainers vol met materialen van de kringloop. Loose parts kun je prima buiten en binnen inzetten. Het mooie is dat uit onderzoek blijkt dat kinderen bij het gebruik van loose parts meer betrokken zijn bij hun spel, en er ontstaat meer fantasiespel, sociaal spel, complex spel en risicovol spel.'

— Marloes Sonder (Humankind)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL How to play without toys? A playwork experimentation in Paris
AUTEUR Baptiste Besse-Patin
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/how-to-play-without-toys-a-playwork-experimentation-in-paris>

DE BOEL EENS DE BOEL LATEN

'Dat je ook eens de boel de boel kunt laten en een keer niet meteen opruimt, had ik mij eigenlijk nooit zo gerealiseerd. Door de ruimte steeds opgeruimd te houden, kan een kind na een pauze of de volgende dag niet makkelijk verder met zijn activiteit. Maar hoe mooi is het als je later op de dag, of zelfs de volgende dag verder kunt bouwen aan je kasteel?! Verder bleek uit dit onderzoek dat de vrije vloer het meest gebruikt werd door kinderen, misschien wel juist omdat deze een grote variatie aan acties mogelijk maakt, zoals rondlopen, springen, kruipen, rennen, stilstaan en vallen. Ook is vanaf daar vaak gemakkelijk oogcontact mogelijk met de pedagogisch medewerker. Daar kunnen we echt meer van profiteren, door bijvoorbeeld met een kleedje een tijdelijke speelplek te maken.'

— Larissa Barten (De Geheime Tuin)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Exploring childcare spaces. Young children's exploration of the indoor play space in center-based childcare
AUTEUR Ine van Liempd
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/proefschrift-exploring-child-care-spaces-young-children-s-exploration-of-the-indoor-play-space-in-center-based-childcare>

AUTONOMIE EN AFHANKELIJKHEID, EEN TEGENSTELLING?

'Wat ik iedere pedagogisch professional zou willen meegeven is dat de tegenstelling tussen autonomie en afhankelijkheid een schijntegenstelling is. Zowel kinderen die afhankelijk gehouden worden van een allesbepalende opvoeder als kinderen die geheel worden vrijgelaten, worden beperkt in hun ontwikkeling. Pedagogisch medewerkers bieden kinderen door hun nabijheid veiligheid, waardoor kinderen hun grenzen kunnen verkennen. En door hun aanmoediging - waarmee ze het kind vertrouwen geven - stimuleren pedagogisch medewerkers de kinderen die grenzen ook te verleggen. Kortgeleden zag ik daar een heel mooi voorbeeld van. Een meisje van ongeveer twee jaar probeerde tegen de glijbaan op te klimmen aan de glijkant in plaats van aan de kant van het trappetje. Dit vroeg veel inspanning en doorzettingsvermogen. De pedagogisch medewerker zag haar initiatief en ging naast de glijbaan op de grond zitten, in nabijheid. De pedagogisch medewerker zei niets maar glimlachte bemoedigend wanneer het meisje even bevestigend naar haar keek. Deze 'goedkeuring' gaf het meisje het vertrouwen om door te zetten en zo waar, het lukte! Eindelijk boven glom het meisje van trots en de pedagogisch medewerker ook. Soepel gleed het meisje over de glijbaan naar beneden, een hele ervaring rijker.'

— Rosemarie Wesseling (Partou)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Knowing what to do when you don't know what to do
AUTEUR Max van Manen
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/pedagogical-tact-knowing-what-to-do-when-you-don-t-know-what-to-do>

HOOFDSTUK 2

Begeleiden van onderlinge interacties

THEORETISCH KADER

In de kinderopvang brengen kinderen geruime tijd door met andere kinderen. Interacties tussen kinderen zijn van groot belang, omdat ze bijdragen aan de brede ontwikkeling van kinderen en omdat ze welzijn, sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale competenties op latere leeftijd voorspellen. Bovendien bieden onderlinge interacties kinderen kansen om initiatief te nemen, dingen op te lossen en taal te gebruiken op een andere manier dan tijdens interacties met volwassenen. Om de ontwikkeling van kinderen in interacties met andere kinderen te ondersteunen en te versterken is de rol van de pedagogisch professional van groot belang. En hoewel het begeleiden van onderlinge interacties als een belangrijke interactievaardigheid van pedagogisch professionals wordt gezien, is ook bekend dat er, vergeleken met de andere interactievaardigheden ruimte voor verbetering is.

Wat is het begeleiden van onderlinge interacties eigenlijk? Het antwoord is niet eenduidig. Allereerst omdat dit onderwerp nog weinig onderzocht is. Bovendien is het schaarse onderzoek uitgevoerd vanuit verschillende perspectieven en aandachtspunten.

In de werkdefinitie vat het Expertisecentrum Kinderopvang het begeleiden van onderlinge interacties als volgt op, grotendeels gebaseerd op Helmerhorst et al. (2014):

DEFINITIE

Het begeleiden van interacties tussen kinderen verwijst naar de mate waarin een pedagogisch professional positieve interacties tussen kinderen *faciliteert* en *stimuleert*. De unieke setting van kinderopvang biedt kinderen volop kansen om onderlinge relaties en sociale competenties te ontwikkelen in onderlinge interacties. Daarvoor is het belangrijk dat de pedagogisch professional zich bewust is van de mogelijkheden van onderlinge interactie en de eigen rol daarin.

Faciliteren – indirecte begeleiding van interacties

1. De ruimte, inrichting en materialen en nabijheid tot pedagogisch professional

De ruimte, inrichting, materialen en nabijheid tot de pedagogisch professional kunnen de mate waarin en de manier waarop kinderen op elkaar georiënteerd zijn versterken, onder meer door:

- speel-/leer-'zones' voor kleine groepjes kinderen te creëren;
- ervoor te zorgen dat kinderen elkaar kunnen aankijken tijdens activiteiten;
- te zorgen dat kinderen in kleine groepjes altijd de pedagogisch professional kunnen zien of in ieder geval weten op welke (vaste) plek zij zich bevindt;
- na te denken over de groeps grootte; kleine groepjes lijken effectiever om onderlinge interacties aan te gaan, zeker bij jonge kinderen;
- bewust te zijn van de afstand die je als pedagogisch professional houdt tot de kinderen; als pedagogisch professionals dichtbij zijn (binnen 1 à 2 meter), zijn kinderen eerder geneigd interactie aan te gaan met de pedagogisch professional dan met andere kinderen;
- zoveel mogelijk vanaf een beperkt aantal plekken visueel beschikbaar te zijn en niet al te veel rond te lopen.

2. Activiteitenaanbod

In hoeverre kinderen onderlinge interacties aangaan en hoe ze dat doen, hangt sterk af van de activiteit. Enkele aandachtspunten zijn:

- Meer 'kindgerichte' activiteiten (zelf gekozen en/of met veel keuzemogelijkheden) leiden tot meer onderlinge interactie dan meer 'volwassen-gestuurde' activiteiten, dagelijkse routines en overgangen.
- Het taalgebruik van kinderen onderling is complexer en uitgebreider tijdens meer open activiteiten (bijvoorbeeld fantasiespel en vrije knutseltaken) dan tijdens meer gestructureerde taken (zoals geletterdheidsactiviteiten en gestructureerde knutselactiviteiten).
- De introductie van echt gezamenlijke groepsactiviteiten, zoals een spel of opdracht waarbij de groep aan een gezamenlijk doel of resultaat werkt, creëert een context waarbij onderlinge interactie noodzakelijk is.
- Het taalgebruik van kinderen in onderlinge interactie is complexer dan in interactie met de pedagogisch professional, waarschijnlijk omdat ze onderling meer gespreksinitiatieven kunnen nemen.
- Breng kinderen in de situatie waarin ze contact kunnen maken met andere kinderen. Denk bij baby's bijvoorbeeld aan het naast elkaar leggen van baby's in de grondbox.

Het is dus van belang om een gevarieerd activiteitenaanbod te hebben, waarbij en waarbinnen kinderen keuzevrijheid hebben zodat ze zich kunnen ontwikkelen in allerlei sociale vaardigheden en situaties. Daarnaast is het belangrijk voor de pedagogisch professional om weet te hebben van de gespreksmogelijkheden die verschillende activiteiten bieden, om daar vervolgens bij aan te sluiten in de begeleiding. Meer inzicht in de manieren waarop kinderen onderling overleggen en praten, kan ondersteunend zijn bij het ontwerpen van activiteiten.

Stimuleren – directe begeleiding van interacties

Wanneer kinderen in kleine groepjes samenspelen en -werken, is het belangrijk hun onderlinge interacties goed te observeren en je af te vragen waarom je zou willen interveniëren, voordat je je aansluit bij de kinderen. Dit heeft verschillende redenen:

- Allereerst blijkt dat kinderen onderling meer complexe taal gebruiken dan met een volwassene. Zelfs wanneer kinderen ruzie en conflicten hebben lijkt terughoudendheid op zijn plaats. Kinderen blijken namelijk op jonge leeftijd al vaardig om conflicten op te lossen. Bovendien blijken interventies van pedagogisch professionals niet altijd te resulteren in de beëindiging van conflicten, maar vaak ook te leiden tot verergering van de ruzie.
- Zodra een pedagogisch professional in de nabijheid is (binnen 1 à 2 meter), zijn jonge kinderen geneigd om te kiezen voor interacties met de pedagogisch professional in plaats van de interactie met een ander kind voort te zetten. Een verklaring daarvoor zou kunnen zijn dat het voor kinderen makkelijker is om interacties te hebben met een pedagogisch professional. Die interpreteert hun gedrag en verbale uitingen correct en verwoordt deze, wat een veilig gevoel kan geven.

'In de opleidingen, en ook in veel trainingen, ligt de nadruk vaak op het handelen van de professional. Wellicht mede daardoor is er bij het begeleiden van onderlinge interacties relatief vaak veel ruimte voor verbetering, zoals blijkt uit onderzoek. Dat is een gemiste kans, omdat kinderen ook zoveel van elkaar kunnen leren! Ik vond het mooi om in het ontwikkelteam mee te kunnen geven dat je kinderen ruimte mag geven, juist omdat kinderen onderling vaak meer en complexere taal gebruiken én omdat ze hun conflicten vaak ook beter oplossen dan wanneer de professional zich ermee "bemoeit".'

Frans Hiddink • onderzoeker ontwikkelteam Begeleiden van onderlinge interacties

Wat kunnen pedagogisch professionals doen om onderlinge interacties te stimuleren?

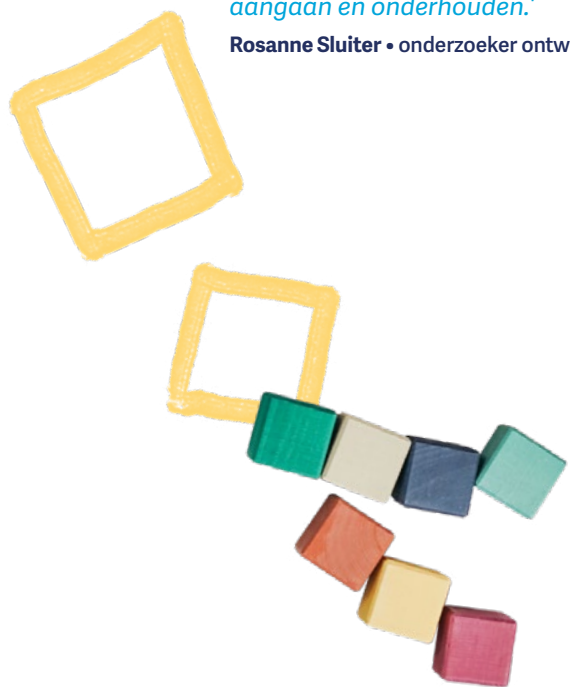
Hoewel er nog meer onderzoek nodig is, is wel bekend dat de pedagogisch professional de onderlinge interactie kan stimuleren door afgestemd op het gedrag van de kinderen:

- bewust te zijn van en te reageren op de behoeften van het groepje kinderen: eerst kijken en een bewuste afweging maken om al dan niet te interveniëren;
- te proberen alle kinderen in het groepje te betrekken bij de activiteit (bijvoorbeeld door de nadruk te leggen op het behoren tot het groepje en door kinderen voortdurend te ondersteunen deel te nemen aan de activiteit met elkaar);

- kinderen attent te maken op overeenkomsten die tussen elkaar bestaan;
- tijdens interventies (rondom zowel sociaal-emotionele problemen zoals ruzies, als inhoudelijke problemen) eerst en vooral te *informer*en wat er gebeurt is, te *vragen* naar de verschillende meningen en standpunten van alle kinderen en het *eigen oordeel* uit te stellen (zowel aan het begin als later in het gesprek);
- het kritisch bevragen van en bezwaar aantekenen tegen de ideeën van kinderen, het doorspelen van de beurt, kinderen uitnodigen om op elkaar te reageren - gesprekspraktijken die kunnen bijdragen aan meer stimulerende onderlinge interactie tussen de kinderen;
- pro-sociaal gedrag van kinderen te stimuleren, door het voordoen en aanmoedigen van positief sociaal gedrag van kinderen (bijvoorbeeld kinderen te ondersteunen om andere kinderen om hulp te vragen). Bewustzijn van de eigen voorbeeldrol in interacties met kinderen, maar ook met collega's en ouders is hier een belangrijk onderdeel van.

'Onderzoek bevestigt dat het begeleiden van interacties om een andere houding van de pedagogisch medewerker vraagt dan de andere interactievaardigheden. Waar de andere interactievaardigheden vaak een actieve houding vragen (veel uitleggen, benoemen, structureren, enz.), vraagt het begeleiden van interacties een meer observerende en faciliterende houding. Dit betekent niet dat je passief achterover kan leunen! Wil je onderlinge interacties goed begeleiden, dan vereist dat een vooruitziende blik waarmee de pedagogisch medewerker een situatie kan creëren waarin kinderen contact met elkaar zoeken, aangaan en onderhouden.'

Rosanne Sluiter • onderzoeker ontwikkelteam Begeleiden van onderlinge interacties

PRAKTIJKVOORBEELD

Tractors en dino's

foto: Kindervilla

ORGANISATIE Kindervilla

LOCATIE 1 locatie in Oldemarkt

Te midden van alle drukte in de vaste peutergroep gaan Stan en Wart spelen met de tractors en aanhangers. Hele velden worden geploegd, gemaaid en gehakseld. Trekkers rijden af en aan en het boerderijleven wordt compleet met geluiden en gebaren nagespeeld. Er komt geen volwassene aan te pas.

De pedagogisch medewerker is op afstand bezig met andere kinderen, ziet de jongens spelen, maar weet ook dat ze hen veilig kan laten spelen. Het spel en de onderlinge interactie tussen beide jongens is heel serieus, precies, compleet met dikke lol en boze reacties omdat de ander het even niet heeft begrepen. De pedagogisch medewerker volgt de jongens, maar kent hun ontwikkeling en de mogelijkheden die ze benutten in de onderlinge interacties, dus ze laat het gaan. Daarna gaan ze stoeien, buitelen over elkaar heen, een hoofd wordt gestoten en een teen knalt tegen de tafel. AU! Het maakt niet uit, want ze zijn samen, zij kunnen samen deze conflictjes oplossen... En voor we het weten gaan ze weer verder in hun spel. Hier is geen enkele interventie van een volwassene nodig, hoogstens om hun geluiden iets te dempen. De onderlinge interactie is rijk en compleet.

Een week later zijn de dino's aan de beurt. Op hun knieën voor de bank, de blauwe kussens zijn het land van de dino's, we horen dat het er gevaarlijk is. Kilometers worden afgelegd door de dino's en de jongens op hun knieën. Ze laten zich niet afleiden door de pedagogisch medewerker, hun samenspel en interactie gaat verder. Wat een concentratie, wat een spelbeleving en wat een taal. De jongens begrijpen elkaar met en zonder woorden. Een ander kind dat aan komt schuiven wordt geaccepteerd, mag meespelen en krijgt zijn rol en spelmateriaal toebedeeld. Zonder woorden voegt hij in en zo vertrekt hij ook weer vijf minuten later. Stan en Wart kijken hem na en gaan weer verder met hun spel.

Op vrijdag komt Stan alleen, hij zoekt, kijkt en vraagt vertwijfeld of Wart ook komt. Helaas komt zijn vriend niet. Stan komt maar moeilijk tot spel en heeft eerst de tijd nodig om te verwerken dat zijn vriend er niet is. De pedagogisch medewerker benoemt en verwoordt samen met Stan zijn gevoel en dat hij even moet omschakelen. Alleen spelen of met een ander kind blijkt ingewikkelder te zijn. Samen met de pedagogisch medewerker en een ander kind doen ze een spelletje, gaan ze creatief aan de slag en dan komt hij tot spel. Maar de dynamiek, de interactie, het plezier is minder, anders en de concentratieboog is een stuk korter.

Onderlinge interacties gaan soms heel soepel zoals tussen Stan en Wart, met een ander kind is dit niet zo vanzelfsprekend en daar is aandacht bij nodig. De combinatie met andere kinderen brengt al een andere dynamiek met zich mee en vraagt andere vaardigheden van de pedagogisch medewerker; het gaat immers minder vanzelfsprekend. Ondersteuning is nodig door het gesprek en spel te faciliteren en stimuleren.

Er gebeuren mooie dingen als de volwassene niet opdringerig is in haar communicatie en 'het laat gebeuren'. De kinderen ervaren dan veiligheid en nabijheid, maar voelen ook de ruimte om hun eigen vaardigheden verder te ontwikkelen.

PRAKTIJKVOORBEELD

Meespelen in een spel dat al gespeeld wordt

foto: Unsplash - BBC Creative

ORGANISATIE KindeRdam

LOCATIE 100 locaties in en in de omgeving van Rotterdam

Het is kwart over tien 's ochtends. Pedagogisch medewerker Milou opent de deur van de vaatwasser terwijl Max en Fenne de bekers, bakjes en de vorkjes van het fruitletmoment brengen. 'Max en Fenne, zetten jullie de vaat in de vaatwasser?' vraagt Milou. Dreumes Lotte komt aangekropen en trekt aan het rek van de vaatwasser. Fenne kijkt Milou aan. 'Fenne, zeg maar tegen Lotte wat zij erin kan doen.' Fenne geeft een beker aan Lotte. Die brengt de beker naar haar mond toe. 'Nee, hier moet die,' zegt Fenne. Ze pakt het handje van Lotte en samen plaatsen ze de beker in de rek.

Als ze de vaat hebben ingeruimd gaan Max en Fenne de poppenhoek in. Daar speelden al twee andere kinderen: dreumes Sanne en peuter Ilhem. Ilhem stopt twee poppen in bed en dekt ze toe met twee dekentjes. 'Lekker slapen!' zegt ze. Sanne pakt een dekentje op en gooit deze in de lucht. Ze lacht hardop. Ilhem pakt het weggegooide dekentje van de grond en dekt opnieuw de pop toe. Dit herhaalt zich een paar keer, totdat Ilhem Sanne omver duwt en het hele bedje met toebehoren optilt en buiten de poppenhoek verder speelt. Max en Fenne

spelen ondertussen met potten en pannen in de keuken, ze zijn 'groen eten' aan het maken, salades en komkommer. Afgezien van het dekentjes-incident gaat het er gemoedelijk aan toe.

Het valt pedagogisch medewerker Milou op dat Ilhem buiten de poppenhoek zit. Dus ze besluit mee te spelen. Ze gaat rustig naast het poppenbedje zitten en kijkt waar Ilhem mee bezig is. Ilhem merkt Milou op en geeft haar een pop in haar armen...

'Krijg ik van jou de babypop?' vraagt Milou. Dan richt Milou zich tot de babypop en zegt: 'Hallo lieve baby, wat is er aan de hand?' Ze wiegt de pop zachtjes heen en weer en aait haar over haar wangetje. 'Ze huult,' zegt Ilhem. 'Och, baby, moet je huilen, heb je zo'n verdriet?' vraagt Milou aan de pop. 'Ssssssst, stil maar.' Ilhem kijkt zorgzaam mee met Milou die de baby troost. Ze aait zachtjes over haar hoofdje.

De aandacht van Max en Fenne is verplaatst naar de zorg om de huilende baby, Max komt even kijken en Fenne blijft in de keuken. De salade is nog niet klaar.

'Ze stopt niet met huilen, Ilhem,' zegt Milou. 'Wat zou er aan de hand zijn?' Ilhem haalt haar schouders op en zegt: 'Ze kan niet slapen.' 'Oh jee, ze kan niet slapen. Zou ze honger hebben?' vraagt Milou. Ilhem knikt. 'Aha, is dat het,' zegt Milou terwijl ze weer naar de baby kijkt. 'Ben je aan het huilen omdat je honger hebt? Zal ik jou dan weer aan Ilhem geven zodat zij wat eten voor jou kan vragen in de keuken?' Ilhem kijkt naar de keuken en pakt de baby van Milou over.

Max, die het tafereel van dichtbij kwam bekijken, roept: 'Wij hebben wel eten!' Hij loopt terug naar de keuken en Ilhem loopt erachteraan met de baby in haar armen. Max roert nog even goed in de pannen voor hij ze op tafel zet. 'Hier is eten!' zegt hij enthousiast.

Fenne pakt ook een pop en zegt: 'Mijn baby heeft ook honger.' En ze kijkt Ilhem aan. Samen nemen ze plaats op een stoeltje met de baby op schoot. Milou observeert het gesprek van de kinderen en ziet dat allebei de poppen wat te eten krijgen.

De pedagogisch medewerker in het voorbeeld heeft in verschillende situaties oog voor de mogelijkheid om kinderen aan elkaar te verbinden. Bij het inruimen van de vaatwasser tipt ze Fenne hoe ze dreumes Lotte kan betrekken bij het inruimen. Ook tijdens het spel lukt het de pedagogisch medewerker heel goed om kinderen bij elkaar te betrekken. Het voorbeeld illustreert het belang van kijken naar kinderen. Op het moment dat de pedagogisch medewerker besluit om mee te spelen, gaat ze eerst naast het poppenbedje zitten en kijken naar het spel van Ilhem. Het meisje betreft de pedagogisch medewerker al vrij snel in haar spel door haar een pop te geven. Even later doet de pedagogisch medewerker een suggestie (zou de baby honger hebben) waardoor ze twee andere kinderen, Max en Fenne, bij het spel kan betrekken. Ze kan deze passende suggestie doen, omdat ze heeft gezien dat deze kinderen bezig waren met het maken van eten. De suggestie wordt enthousiast door Max opgepakt en even later mengt ook Fenne zich in het spel door een pop te pakken en deze eten te geven. Het is de pedagogisch medewerker gelukt om de kinderen te betrekken bij elkaars spel en het spel daarmee te verrijken!

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Begeleiden van onderlinge interacties

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over het begeleiden van onderlinge interacties naar de praktijk?

DE EERSTE REACTIE BEPAALT HET VERVOLG VAN EEN INTERACTIE

'Dat vooral de eerste reactie van een professional op bijvoorbeeld een door de kinderen ingebracht probleem bepalend is voor het vervolg van de interactie vond ik een eyeopener. Als je voorkomt dat je een oordeel of instructie gaat geven, vergroot je de kans dat kinderen actief meedenken en -praten én op elkaars initiatieven reageren. Dus ook hier geldt: doe eens een stapje terug en wacht af wat er gebeurt!'

— Mara van Eekeren (Klein & Co)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL	Probleembesprekingen met samenwerkende kleuters
AUTEUR	Frans Hiddink
LINK	https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/probleembesprekingen-met-samenwerkende-kleuters

EEN BREDERE BLIK OP KWALITEIT: HET ONDERSTEUNEN VAN GROEPSPROCESSEN

'Deze bron heeft mijn perspectief op pedagogische kwaliteit verbreed. Dat een pedagogisch medewerker gevoelig is voor individuele kinderen, wil namelijk niet zeggen dat zij dat ook is voor de groep als geheel. Wat mij betreft zou er meer aandacht kunnen zijn voor hoe de pedagogisch medewerkers aandacht hebben voor de groep, en voor hoe zij groepsprocessen ondersteunen.'

— Yvette Vervoort (Expertisecentrum Kinderopvang)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Using a group-centered approach to observe interactions in early childhood education
AUTEUR Saskia van Schaik, Paul Leseman en Mariëtte de Haan
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/using-a-group-centered-approach-to-observe-interactions-in-early-childhood-education>

DE PROFESSIONAL MAAKT OP VERSCHILLENDE MANIEREN VERSCHIL IN INTERACTIES TUSSEN KINDEREN

'Ik vond deze bron een enorme eyeopener. Het onderzoek maakt duidelijk dat kinderen vaker en meer stimulerende interacties hebben met elkaar als de professional niet aanwezig is. Maar dit betekent niet dat je je als professional altijd buiten interacties moet houden, want deze blijkt namelijk wel degelijk in staat om de kwaliteit van en hoeveelheid interacties van kinderen positief te beïnvloeden. Het gaat er dus vooral om dat de professional zich bewust is van het effect van zijn/haar aanwezigheid en dat deze bewust kiest om zich al dan niet te mengen in een interactie. Ook bleek dat activiteiten verschillen in de interactiemogelijkheden: kindgerichte activiteiten bleken meer mogelijkheden te bieden voor interacties met groepsgenootjes dan meer volwassengestuurde activiteiten, dagelijkse routines en overgangen tussen activiteiten. Dit onderzoek maakt dus duidelijk dat de professional zowel oog moet hebben voor de interactiemogelijkheden tijdens verschillende activiteiten, als voor de eigen begeleidende mogelijkheden.'

— Su'en Verweij-Kwok (KindeRdam)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Examining the role of teacher presence and scaffolding in preschoolers' peer interactions
AUTEUR Ibrahim H. Acar, Soo-Young Hong en Chaorong Wu
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/examining-the-role-of-teacher-presence-and-scaffolding-in-preschoolers-peer-interactions>

EEN NIEUWE MANIER VAN KIJKEN NAAR CONFLICTEN

'Dit artikel gaf mij een nieuw kader om te kijken naar conflicten tussen kinderen. Dat je verschillende typen conflictgesprekken kan onderscheiden, had ik mij nooit gerealiseerd. Uit het onderzoek bleek dat pedagogisch medewerkers vaak ingrijpen nog voordat er een conflict ontstaat. Grijpt de pedagogisch medewerker in nadat er een conflict ontstond, dan blijkt het conflict na het ingrijpen vaak voortgezet te worden. Uit het onderzoek blijkt dat pedagogisch medewerkers terughoudend zouden moeten optreden om te interveniëren wanneer kinderen een conflictgesprek hebben. Wanneer de pedagogisch medewerker besluit om wel te interveniëren zou deze vooral een onafhankelijke, coachende en procesbewakende rol moeten innemen. Dit kan namelijk leiden tot een gezamenlijke conflictbeëindiging van de kinderen. Kinderen kunnen zoveel meer dan wij vaak denken, ook hun eigen conflicten oplossen.'

— Ellen Quakernaat (de Melkfabriek)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL 'Kijk eens wat ik kan!'
AUTEUR Nynke van der Schaaf
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/kijk-eens-wat-ik-kan-sociale-praktijken-in-de-interactie-tussen-kinderen-van-4-tot-8-jaar-in-de-buitenschoolse-opvang>

PAS OP JE PLAATS!

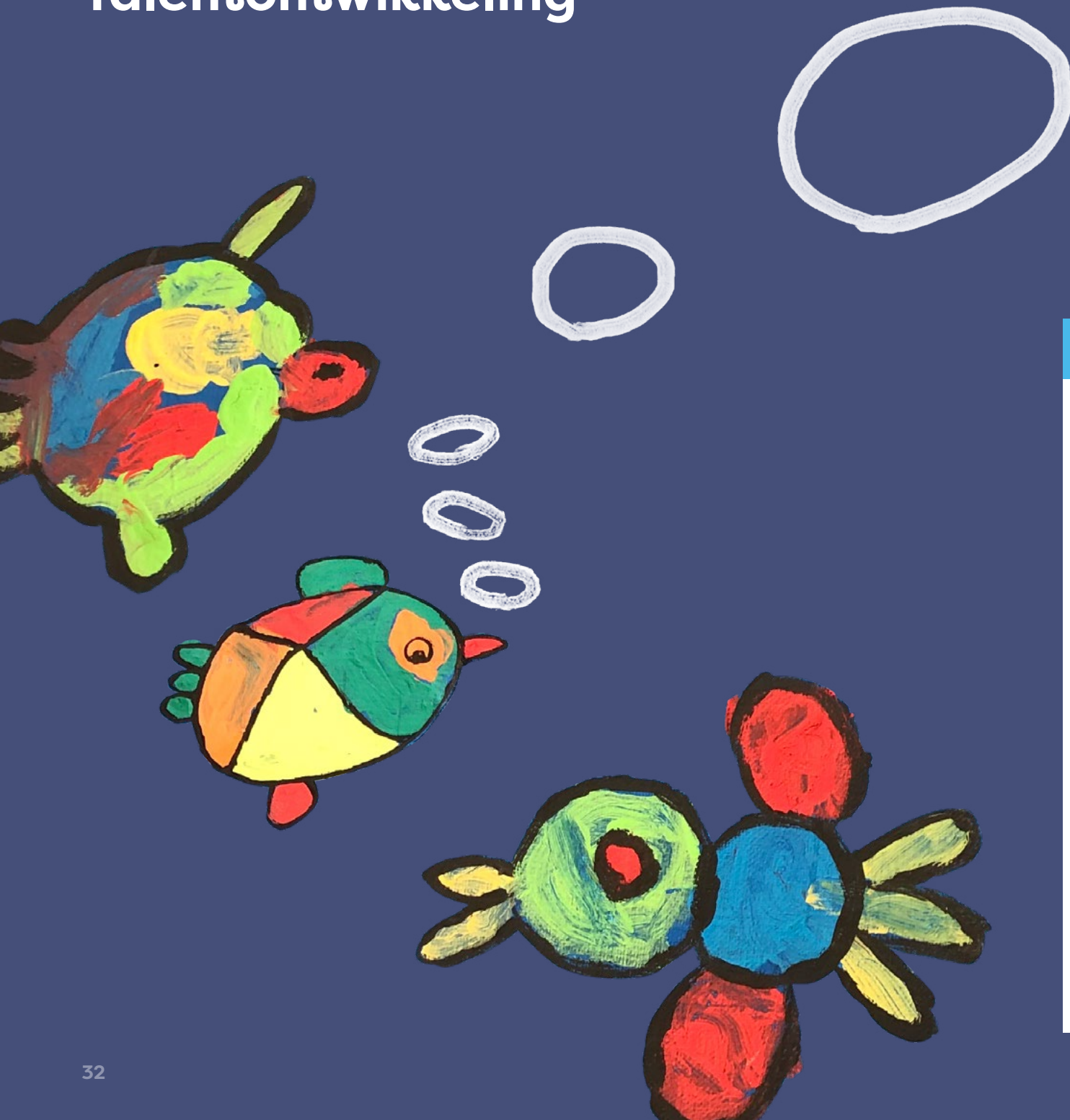
'Waar iedereen zich bewust van zou moeten zijn, is dat de afstand die de pedagogisch medewerker bewaart ten opzichte van de kinderen van invloed is op de interacties tussen die kinderen. Als de pedagogisch medewerker dicht bij de kinderen is, binnen ongeveer twee meter, dan richten zij zich vaker op de pedagogisch medewerker dan op de andere kinderen. Is de pedagogisch medewerker verder weg, dan gaan kinderen vaker met elkaar in gesprek. Een verklaring daarvoor zou kunnen zijn dat het voor kinderen makkelijker is om interacties te hebben met een volwassene. Die interpreteert hun gedrag en verbale uitingen vaak goed en verwoordt deze, wat een veilig gevoel kan geven. Dit betekent natuurlijk niet dat je als pedagogisch medewerker altijd op afstand moet blijven, maar dit bewustzijn helpt wel om keuzes te maken.'

— Annika de Haan (Expertisecentrum Kinderopvang)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Two-to-three-year-old children's interactions with peers in child-care centres: Effects of spatial distance to caregivers
AUTEUR Alain Legendre en Dominique Munchenbach
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/two-to-three-year-old-children-s-interactions-with-peers-in-child-care-centres-effects-of-spatial-distance-to-caregivers>

Talentontwikkeling

THEORETISCH KADER

Talent is volgens het woordenboek een 'exceptionele bekwaamheid of begaafdheid'. In de kinderopvang bedoelen we met talentontwikkeling dat we kinderen mogelijkheden bieden om hun talenten te ontdekken door interesses te signaleren en deze te voeden. Het gaat dus om het stimuleren van de brede ontwikkeling van alle kinderen: motorisch, cognitief, intellectueel, sociaal-emotioneel, creatief en muzikaal. Signalering door de pedagogisch professional en het opdoen van brede ervaringen door de kinderen zijn cruciaal voor (talent)ontwikkeling.

Signaleren en brede ervaringen

Als de pedagogisch professional interesses van kinderen signaleert, kan zij deze ook voeden. Daarnaast is het aanbieden van brede ervaringen belangrijk omdat het kind dan de eigen interesse(s) kan ontdekken. Die dan vervolgens weer door de pedagogisch professional gesignaleerd en gevoed kunnen worden. Ervaringen werken als een 'vliegwiel' in de ontwikkeling van kinderen. Door ervaringen breiden kinderen hun kennis en vaardigheden uit, wat bijdraagt aan hun zelfvertrouwen. En door dat zelfvertrouwen krijgen zij grotere interesse en de motivatie om nog meer ervaring op te doen. Kortom, zelfvertrouwen en interesse zijn belangrijke drijvende krachten achter talentontwikkeling. Ze zorgen ervoor dat kinderen nieuwe ervaringen aan durven te gaan en bij tegenslag doorzettingsvermogen tonen.

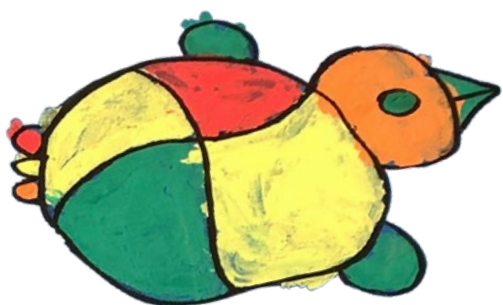
Talentontwikkeling bij jonge kinderen?

Bij jonge kinderen, zo ongeveer tot een jaar of vier, is het nog lastig om te spreken over talentontwikkeling. Bij hen moet eerst een fundament van basiskennis en -vaardigheden gebouwd worden. Goed kunnen dansen, houtbewerken of voorlezen kan pas zichtbaar worden als de motoriek, de sociaal-emotionele ontwikkeling en taal- en denkontwikkeling voldoende ontwikkeld zijn. Talentontwikkeling bij (heel) jonge kinderen is het werken aan de bouwstenen voor toekomstig leren. Denk daarbij aan:

- veilige hechting die zorgt voor vertrouwen in anderen en in zichzelf en draagt eraan bij dat kinderen durven te verkennen;
- aandachtsontwikkeling die maakt dat kinderen bij een activiteit betrokken blijven;
- zelfregulatie die ervoor zorgt dat kinderen hun gedrag kunnen sturen en hun emoties kunnen hanteren.

'Vaak wordt bij talentontwikkeling gedacht aan exceptionele begaafdheden, maar het ontwikkelteam concludeerde vrij snel dat we in de kinderopvang iets anders bedoelen met talentontwikkeling. In de kinderopvang verwijzen we met de term talentontwikkeling naar brede ontwikkelingsstimulering die ervoor zorgt dat kinderen hun sterke kanten kunnen ontwikkelen. Het proces van talentontwikkeling is in de vroege jeugd een zichzelf versterkend proces: affiniteit met een vaardigheid leidt tot "oefening", wat leidt tot zelfvertrouwen, wat vervolgens weer leidt naar verdere uitbouw van een vaardigheid. Cruciaal in dit proces is dat die affiniteit wordt opgemerkt door de omgeving én dat er gelegenheid is om te "oefenen". Voor het land van de opbrengsten van het ontwikkelteam in de praktijk van alledag zie ik een belangrijke rol weggelegd voor de pedagogisch coaches.'

Cathy van Tuijl • onderzoeker ontwikkelteam Talentontwikkeling

PRAKTIJKVOORBEELD

Pijlers en pijlercoaches

foto: Zonnekinderen

ORGANISATIE Zonnekinderen

LOCATIE 49 locaties in Zevenaar en omgeving

Sinds tien jaar werken wij met 'pijlers' om te komen tot een hoogwaardig en afwisselend activiteitenaanbod. We hebben gekozen voor: sport, natuur en avontuur, cultuur, multimedia en wereldwijs.

Aan iedere pijler zijn een of meerdere coaches verbonden, de zogenaamde 'pijlercoaches'. Dit zijn vakspecialisten, een rol die ook vervuld kan worden door pedagogisch medewerkers met een bepaalde expertise.

Programma en activiteiten aanbod

Het werken met pijlers vraagt om continue aansporing, inspiratie en creativiteit. De pijlercoaches zijn de belangrijkste aanjagers. Door een projectmatige aanpak die door hen gedeeld wordt (draaiboeken, activiteitenbeschrijvingen, thema uitwerkingen, etc.) kunnen activiteiten en projecten op de diverse locaties op eenzelfde wijze worden uitgevoerd. Zo inspireren de pijlercoaches en ondersteunen ze de uitvoering van de activiteiten.

Overleg met kinderen is ook belangrijk; wat vinden zij leuk, wat willen zij? We betrekken kinderen daarom zo veel mogelijk bij ons aanbod om het af te stemmen op de behoefte.

Sport

De sportcoaches maken een dagelijks aanbod van sport- en spelactiviteiten op de locatie mogelijk. Ook werken zij nauw samen met plaatselijke sportverenigingen, zodat kinderen door middel van clinics, materiaal- en locatiegebruik kennis kunnen maken met verschillende sporten.

Natuur en avontuur

Onze natuurcoaches faciliteren een activiteitenaanbod met als doel om kinderen de ruimte te geven om te bewegen, te spelen en buiten op ontdekking te gaan. Kinderen leren op een verantwoorde manier uitdagingen aan te gaan en hun grenzen te verleggen. Een belangrijke doelstelling is kinderen verwondering over en betrokkenheid bij de natuur en hun leefomgeving bij te brengen en hen te stimuleren eigen initiatief, creativiteit en fantasie in te zetten.

Cultuur

Wij willen het cultuurbewustzijn van kinderen stimuleren door verschillende culturele en kunstzinnige activiteiten aan te bieden. Onder culturele en kunstzinnige vorming verstaan wij alles wat te maken heeft met het op expressieve wijze uiten van ideeën, gevoelens, waarnemingen en ervaringen. Cultuur omvat kunst (muziek, theater, toneel, dans, literatuur, beeldende kunst) en wetenschap (literatuur, architectuur), maar gaat ook over tradities en gebruiken, feesten, landen en nationaliteiten, godsdiensten, culturele stromingen, monumenten, musea, etc.

Multimedia

Nieuwe media worden steeds vanzelfsprekender in ons leven, en daarmee ook in dat van de kinderen. Daarom willen we op een bewuste en verantwoorde manier omgaan met deze media en het alleen daar inzetten waar het een waardevolle toevoeging is aan en/of ondersteuning kan zijn bij ons aanbod. De multimediacoach maakt de kinderen wegwijs in de digitale wereld met behulp van nieuwe media, zoals film, fotografie, geluid, computers/tablets, robots, gadgets en nog veel meer. Het gezamenlijk beleven en uitvoeren van activiteiten op multimediagebied biedt op de eerste plaats vermaak en ontspanning. Tevens verbindt het kinderen met elkaar en met hun omgeving en stimuleert het gebruik ervan hun creativiteit om hun wereld via multimedia aan anderen te laten zien.

Deze vormen van media zet onze multimediacoach in om kinderen te stimuleren in hun ontwikkeling. Dat klinkt tegenstrijdig, maar is in onze visie niet het geval. Kinderen leren zo spelenderwijs vaardigheden om op een bewuste en verantwoorde manier om te gaan met de nieuwe media: mediawijsheid dus.

Wereldwijs

Kinderen mogen tijdens de Wereldwijs-activiteiten een kijkje nemen bij bedrijven en organisaties. Hoe gaat het eraan toe? Welke werkzaamheden zijn er? Welke eigenschappen heb je nodig voor bepaalde taken? Naast een kijkje in de keuken, krijgen kinderen een opdracht of denken ze mee met een vraagstuk. Hierdoor leren ze te denken in oplossingen en zien ze minder beren op de weg, daarom levert dit vaak verrassende ideeën op!

Samenwerking met ouders

De activiteiten krijgen nog meer waarde als je aan ouders uitlegt wat het aanbod is en wat het doel ervan is. Ouders begrijpen dan bijvoorbeeld waarom zij hun kind soms op een andere locatie op moeten halen of waarom bepaalde kleding handig is. Ouders kunnen ons aanbod verrijken door hun expertise of hun netwerk in te zetten. Met Wereldwijs proberen we bijvoorbeeld gebruik te maken van de werkring van ouders.

Duurzaam

Zonnekinderen werkt al meer dan vijf jaar met de pijlers en de pijlercoaches. Dat is gefaseerd ingevoerd. We zijn gestart met drie pijlers, in de buitenschoolse opvang. Dit hebben we steeds verder uitgebreid naar meer coaches, meer pijlers, verbreding naar de dagopvang en ook naar meer samenwerking met het onderwijs. Veel activiteiten kun je met een bepaalde interval herhalen. Die efficiëntie is nodig om het bedrijfseconomisch reëel te houden. Maar vernieuwen en verrassen met nieuwe activiteiten blijft nodig. Het gaat om kansen zien, kansen grijpen en samenwerking zoeken.

IKC, peuters en onderwijs

Waar mogelijk proberen we onze pijlers ook vorm te geven in onze IKC's en bij peuters, en dus de coaches ook in deze verbanden in te zetten. Bijvoorbeeld in de vorm van peutergym (sport) of een multimediacoach bij interactief voorlezen. Ook merken we dat het onderwijs meerwaarde ziet en kan 'profiteren' van de kennis, ervaring en het netwerk van de coaches. Zo zijn er coaches die ook gymlessen geven op de basisschool.

Aandachtspunten

Een valkuil voor ons was dat de pijlercoaches zelf de 'doeners' bleven, waardoor de pedagogisch medewerkers dachten dat de coaches wel zouden zorgen voor een constante stroom aan activiteiten op hun locatie. Coaches hebben een voortrekkers- en voorbeeldrol, maar op de locatie zelf moet er draagvlak zijn en zelfstandig uitvoering worden gegeven aan de activiteiten. Dat vraagt tijd en energie. Om de pijlers een goede invulling te kunnen blijven geven, is dus structureel aandacht en inzet nodig.

Schattenmanden voor baby's

LOCATIE 49 locatie in Zevenaar en omgeving

Per groep zijn er één of meerdere schattenmanden. De pedagogisch medewerkers verzamelen zelf de inhoud voor de manden. Ze houden daarbij rekening met de ontwikkelingsfase van de kinderen. We vragen ook ouders wel eens om een mand te vullen met elementen die passen bij hun beroep. De schattenmanden zijn bij uitstek geschikt voor babygroepen.

Op de babygroepen zijn de schattenmanden gevuld met materialen die de allerkleinsten de mogelijkheid geven om samen met de pedagogisch medewerker een ontdekkingstocht te maken. Denk bijvoorbeeld aan keukenmaterialen, zoals kopjes, bordjes, bestek, opscheplepels, pannenkoek, schuimspaan en een tafelkleedje. Bij de schattenmanden is het belangrijk dat

Bewaar de schattenmanden niet in je berging, maar maak er een mooie plek voor in je groep. Dan pak je ze er sneller bij als je bijvoorbeeld in de grondbox gaat spelen met de baby's. En ze staan ook nog eens leuk in je groepsruimte! Je kunt de manden blijven vernieuwen en aanvullen.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Talentontwikkeling

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over talentontwikkeling naar de praktijk?

OPVATTINGEN VAN PEDAGOGISCH MEDEWERKERS OVER HUN EIGEN WERK

'Uit dit onderzoek bleek dat professionals die werkten met kinderen van 12 tot 36 maanden hun affectieve rol als kenmerkend van hun werk noemen. Hun rol in de cognitieve ontwikkeling van kinderen werd als minder kenmerkend genoemd. Ik vond dit een interessante bevinding, omdat opvattingen vaak mede gedrag bepalen. Dit inzicht heeft mij aan het denken gezet en duidelijk gemaakt om bij gedragsverandering ook aandacht te besteden aan de opvattingen die professionals hebben over het eigen werk.'

— Marco Reumkens (Humankind)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Working with toddlers in child care: Practitioners' beliefs about their role
AUTEUR Donna Berthelsen en Joanne Brownlee
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/working-with-toddlers-in-child-care-practitioners-beliefs-about-their-role>

VROEG ONTWIKKELD, IS OUD GEDAAN!

'Wat iedereen zou moeten weten is dat zelfregulatie zich vroeg ontwikkelt en een belangrijke voorspeller is van later succes in sociaal en cognitief uitdagende situaties. Uit het onderzoek bleek dat zelfs in de vroege ontwikkeling dat taal het gereedschap is dat gebruikt kan worden voor zelfregulatie. Het ondersteunen van de woordenschatontwikkeling is dus niet alleen goed voor de taalontwikkeling, maar ook voor de ontwikkeling van zelfregulatie.'

— Monique Grooff (Kappio)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Use your words: The role of language in the development of toddlers' self-regulation
AUTEUR Claire Vallotton en Catherine Ayoub
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/use-your-words-the-role-of-language-in-the-development-of-toddlers-self-regulation>

VAN ALLEEN KIJKEN NAAR SAMEN KIJKEN

'Deze bron maakt inzichtelijk hoe groot de rol van sensitief-responsieve verzorgers is in het totstandbrengen van interacties met baby's, maar geeft ook inzicht in de rol die baby's daar zelf in hebben. De bron onderstreept waarom het zo ongelooflijk belangrijk is om goed te kijken naar de baby en de initiatieven die hij neemt. Uit het onderzoek blijkt dat baby's aanvankelijk aandacht besteden aan een object óf aan een persoon. Aan het einde van het eerste jaar kan de baby zich richten op een object en persoon tegelijkertijd. Dit noemt men "gecoördineerde gezamenlijke betrokkenheid" (in het Engels: Joint attention (of engagement) episodes).'

— Jessica Linting (Junis)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Developmental changes in infants' and mothers' pathways to achieving joint attention episodes
AUTEUR Margaret Loy, Elise Frank Masur en Janet Olson
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/developmental-changes-in-infants-and-mothers-pathways-to-achieving-joint-attention-episodes>

IN GESPREK GAAN KAN ALTIJD EN OVERAL

'Dit onderzoek illustreert de waarde van eet- en drinkmomenten. Maaltijden zijn een natuurlijke en ondersteunende setting om de woordenschat uit te breiden. Wel blijkt er tussen professionals verschil te bestaan in de mate waarin ze deze momenten benutten. Er blijkt vaak winst te behalen en voor de kinderen is dat belangrijk, want kinderen die werden blootgesteld aan een variatie in onderwerpen met veel academisch taalgebruik maakten de grootste groei door in actieve woordenschat. Betekent dit dan dat je alleen maar heel serieuze gesprekjes kunt hebben tijdens het eten en drinken? Nee hoor! Het gaat er vooral om dat de gesprekjes het hier en nu overstijgen en dat er sprake is van een rijk taalaanbod. Een gesprekje over de belevenissen in de speeltuin gisteren, past daar dus uitstekend bij. In de praktijk zie ik dat professionals én kinderen veel plezier beleven aan zulke gesprekjes tijdens het eten en drinken. Een win-win situatie!'

— Laurie Broekhuizen (CompaNanny)

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Mealtimes in Head Start pre-k classrooms: examining language-promoting opportunities in a hybrid space
AUTEUR Erica M. Barnes, Jill F. Grifenhagen en David K. Dickinson
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/mealtimes-in-head-start-pre-k-classrooms-examining-language-promoting-opportunities-in-a-hybrid-space>

Vooruitblik 2021

2020 is door corona voor iedereen een vreemd jaar geweest. Maar gelukkig heeft het de start en invulling van het Expertisecentrum Kinderopvang niet in de weg gestaan. In 2021 gaan we aan de slag met een aantal nieuwe ontwikkelteams én starten we met een nieuwe activiteit om de opgedane kennis verder te verspreiden: kenniskringen. Wil jij in je eigen organisatie aan de slag met een van de onderwerpen die in 2020 zijn uitgewerkt, meld je dan aan voor een kenniskring.

Voor meer informatie: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bericht/013-kenniskringen-autonomie-en-onderlinge-interacties>

In december 2020 is er door de sector opnieuw gestemd om de onderwerpen voor de ontwikkelteams in 2021 te bepalen. Dat zijn geworden: *risicovol spel* en *pedagogische kwaliteit in een verticale groep*. Omdat in 2020 bij de ontwikkelteams bleek dat het het onderwerp *samenwerking met ouders* een eigen ontwikkelteam verdient, is dit ook een onderwerp voor een ontwikkelteam. De opbrengsten van het ontwikkelteam *Wat doen we met de BSO?* dat in september 2020 is gestart, komen rond de zomer beschikbaar.

Alle wetenschappelijke bronnen en praktijkvoorbeelden die ontwikkelteams opleveren, worden gepubliceerd op de website:

<https://expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen>

Kom dus regelmatig even kijken of er voor jou interessante informatie te vinden is.

Het Expertisecentrum werkt met, door en voor de sector aan de pedagogische kwaliteit van de kinderopvang. We kijken ernaar uit om je in 2021 online of offline te ontmoeten!

COLOFON

Ruimte geven voor de autonomie van het kind

Pedagogisch professionals: Larissa Barten, De Geheime Tuin; Georgette Boehmer, Wonderland kinderopvang; Marieke Grijpink, SWKGroep; Linda Gul, Kinderopvang Mundo; Anita van der Hoeven, Okidoki kinderopvang; Simone den Hollander, GO-kinderopvang; Suzanne Plaisier, SDK-kinderopvang; Elise Rip, Kinderdagverblijf de Regenboog; Marloes Sonder, Humankind; Rosemarie Wesseling, Partou

Onderzoeker: Martin van Rooijen, Universiteit voor Humanistiek

Begeleiden van onderlinge interacties van kinderen

Pedagogisch professionals: Yvonne van den Brand, Partou; Vera Copini, SKDD; Mara van Eekeren, Klein & Co; Inge de Graaf, Stichting Kwest; Els Koldenhof, DAK kindercentra; Joke Schreuder, Solidoe; Jolanda Terlien, Kindervilla Oldemarkt; Ellen Quakernaat, Kinderdagverblijf De Melkfabriek; Su'en Verweij-Kwok, KindeRdam

Onderzoekers: Frans Hiddink, NHL Stenden Hogeschool; Rosanne Sluiter, UvA

Talentontwikkeling

Pedagogisch professionals: Jantine van Baaren, de Schoor; Laurie Broekhuizen, CompaNanny; Nathalie Camacho, SKA; Monique Grooff, Kappio; Marielle de Groot, Zonnekinderen; Jessica Linting, Junis; Marco Reumkens, Humankind; Martine Terstegen, FloreoKids

Onderzoeker: Cathy van Tuijl, Hogeschool Saxion en Universiteit Utrecht

Samenstelling: Annika de Haan en Yvette Vervoort

Vormgeving: Larisa Wiegant • Graphic Design & Illustration

Tekstredactie: Anne Firet • Firet Redactie en Tekst

Deze publicatie is digitaal verstuurd naar deelnemers aan de drie webinars in november 2020 en naar iedereen die zich geregistreerd heeft op de website van het Expertisecentrum Kinderopvang. Een print versie is verstuurd naar alle leden van de ontwikkelteams, de financiers van het Expertisecentrum, de subsidiegever de directie kinderopvang Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de belanghebbenden en de betrokken.

Deze publicatie van Stichting Expertisecentrum Pedagogische Kwaliteit Kinderopvang valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.nl>
Dit houdt in dat het materiaal gebruikt en gedeeld mag worden onder de volgende voorwaarden: Alle rechten voorbehouden. Vervelvoudiging, verspreiding en gebruik van deze uitgave is met bronvermelding toegestaan.

**Expertisecentrum
Kinderopvang**
Pedagogische kwaliteit